

- Cristòfol Despuig: *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*. Edició crítica d'Enric Querol i Josep Solervicens. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011 (Textos i Estudis de Cultura Catalana; 172). 189 pàgs. ISBN 978-84-9883-435-2.

Els *Col·loquis* de Despuig són sens dubte una petita joia de la literatura catalana del segle XVI, tant pel seu interès literari com pel que aporta a la història de les idees i els costums, i molt especialment per a la història (social) de la llengua. En l'estela dels col·loquis renaixentistes –Bembo, Vives, els germans Valdés...– i amb ple compromís amb els temes del seu temps, Despuig ens llega una obra que dona testimoniatge de la seva visió de la ciutat de Tortosa i de les seves preocupacions per la llengua i la cultura de l'època, en el marc català.

La història de la seva transmissió és, tanmateix, atzarosa. Escrit el 1557, no es va editar en llibre fins el 1877, per obra de Fidel Fita. L'edició crítica que ara comentem parteix d'aquesta impressió completa i d'una altra versió íntegra, manuscrita, de començaments del segle XVIII, que es pren com a versió de base sobre la qual es col·locacionen els altres testimoniatsges, inclo-ses tres versions fragmentàries –una que es troba dipositada a la Biblioteca del Patriarca, a València, una altra a la Bibliothèque Nationale de France, i encara una tercera, que és una traducció castellana del segle XVII feta per Francesc Martorell i impresa el 1626. La traducció de Martorell, per exemple, tot i no ser sempre literal, aporta informacions filològiques precioses, com ara la possibilitat d'esmenar alguns errors en la transcripció de peces lèxiques: així, per exemple, la traducció d'un mot català per “pulpos” permet identificar el sentit del vocable confús “polts” com a “polps”, o la traducció “mirlos” permet optar encertadament entre les variants “mirles” i “micles” que apareixen en els diferents textos.

L'edició que ara comentem és, doncs, un treball refinat de crítica textual que sap aprofitar fonts de tipus diferents, inclo-ses certes identificacions de passatges d'Alfonso de Valdés o de Baltasar de Castiglione (a través de la traducció de Boscà) que operen en el rerefons de l'escriptura. Els autors de

l'edició crítica tenen en compte, a més, les edicions modernes (la d'Eulàlia Duran del 1981 i la de Tres del 1996, molt en especial la primera), a les quals remetien alguns comentaris en nota – tot senyalant, d'altra banda, que l'edició de Duran parteix d'un manuscrit setcentista diferent al de Fita. La tasca, en fi, correspon, a un propòsit cabdal: “establir un text crític entre tots els testimonis conservats amb la pretensió d'apropar-nos a l'arquetip perdut”.

Per descomptat s'hi expliciten, com correspon a una edició d'aquestes característiques, les normes de transcripció, que, en síntesi, tendeixen a regularitzar els aspectes gràfics i a conservar respectuosament la morfologia (amb algunes excepcions), la sintaxi i el lèxic originals. L'aparat de notes, d'altra banda, és esponerós però guiat sistemàticament per la finalitat de donar informacions pertinents per a la fixació del text i per a la seva interpretació a la llum de referències al context històric o als usos estilístics de l'època i del gènere.

És destacable, ultra això, l'interès d'aquests editors per una concepció *discursiva* de l'obra, que els duu a plantejar qüestions d'estructura textual o de relacions entre models de discurs oral (interacció conversacional) i models d'escriptura literària. Aquest és un tema molt pertinent que sovint ignoren o marginen els filòlegs editors de textos en enfrontar-se a una obra que, en última instància, correspon a *l'oralitat fingida*, és a dir al propòsit de representar l'oralitat en el quadre de la ficció literària. En aquest sentit, cal dir que el model dels col·loquis renaixentistes no sols és estudiat en la documentada “Introducció” que precedeix l'edició, sinó que és pres en consideració al llarg de l'esforç interpretatiu i contextualitzador que es materialitza en les notes.

No cal dir que l'obra de Despuig és mereixedora de l'esforç d'aquesta comesa, tant pel seu interès lèxic i fraseològic com pel seu valor de testimoniatge d'uns canvis gramaticals en procés (per exemple els que corresponen a l'expressió de la concessivitat), o perquè fa palesa una consciència unitària envers la llengua comuna, i fins i tot per les dades sobre les relacions entre Catalunya i València en l'època de la seva escriptura, a mitjans del segle XVI. A aquests motius d'interès, cal afegir el cabal d'informació útil per a la història de Tortosa, que abasta diversos aspectes de la vida local, de les transformacions de la geografia urbana, o bé respecte a la flora i la fauna del delta de l'Ebre o als estris de treball, i tot això certament tant en la dimensió de la descripció empírica com en la de les denominacions lingüístiques, que els editors anoten amb rigor.

En efecte, des de la perspectiva de l'interès per la fraseologia i la paremiologia (expressions elatives, dites, proverbis, metàfores convencionalitzades...), el text dona exemples ben sucosos, com ara: “amb una pedra se maten dos pardals”; “fort és la roca, pus fort és qui la derroca”; “a faena feta no hi ha destorb”; “s’obria com una magrana”; “a mal i a bé tothom hi afig”; “pujar-los als corns de la lluna”; “qui mesura, dura, a despit de mala ventura”; etc. En el Col·loqui segon s’insisteix en la riquesa paremiològica del català (“mas què de refranys i quant sentenciosos se troben i es parlen a Catalunya”) i fins i tot s’arriba a fer disquisicions sobre el sentit d’un proverbi: “Digau-me, senyor, ¿d’on ha pres fonament o principi aquell proverbi, o refrany, que per denotar misèria se sol dir ‘par que sia taula de Barcelona’, que en certa manera par que es diga en perjudici de tota Catalunya?” Tot seguit, un dels personatges, Livio, explica, en resposta a la pregunta de Don Pedro, la inversió semàntica del valor del proverbi, que els curadors reblen en nota a peu de plana.

La mateixa consciència lingüística que manifesta Despuig respecte a la riquesa i l’interès de la paremiologia es manifesta també respecte a la unitat de la llengua per mitjà de les intervencions del cavaller valencià en el col·loqui primer, que han estat citades manta volta: “i la llengua, de Catalunya la tenim, encara que per lo veïnat de Castella s’és molt trastornada”. Així mateix s’hi expressa la necessitat del cultiu del català malgrat la innegable importància de la llengua veïna, “perquè d’açò se pot seguir que poc a poc se lleve de rael la de la pàtria, i així pareixeria ser per los castellans conquistada”. Els editors comenten, d’altra banda, l’explicitació que l’autor fa en els prolegòmens sobre les raons de la tria de llengua en l’obra: “Despuig justifica l’ús del castellà en detriment del català per raons simbòliques; en canvi argumenta el rebuig del llatí per raons pràctiques, el desconeixement d’una part dels receptors potencials” (nota 20).

Un altre tema que no els escapa, als editors, és el rerefons de l’esdeveniment, encara relativament recent, del *sacco di Roma* del 1527, del qual s’havia ocupat, entre altres autors del moment, Alfonso de Valdés. En les crítiques al bisbe i en alguns detalls menors es podria intuir algun ressò de l’erasmisme que tant havia criticat la corrupció romana i, en alguns casos, havia intentat justificar les atrocitats comeses per les tropes del conestable de Castella en nom de l'emperador. Ara bé, els editors jutgen aquesta influència erasmista com un eco més aviat superficial.

Finalment, tal com s’ha avançat adés, caldria destacar l’atenció que Solervicens i Querol dediquen en la seva edició a certs aspectes discursius de l’obra: el caràcter dialògic i oralitzant d’aquest artifici renaixentista; les

constriccions lingüístiques que el decòrum imposa a la parla dels personatges en un gènere adscrit a l'oralitat fingida; la importància de les indicacions sobre el moviment "escènic" dels personatges; les referències al caràcter privat de certes intervencions que s'escenifiquen teatralment com a comentaris reservats ja que, en la lògica interna de la ficció representada, no haurien de transcendir a l'esfera pública...

Tot plegat fa d'aquesta edició crítica un treball adient a l'interès intrínsec de la peça editada, que pot ser aprofitada per filòlegs i historiadors i que és, alhora, eficaç per al delit d'un públic més ampli que vulgui gaudir de l'elegància dels parlaments i de la curiositat de les dades culturals, geogràfiques o etnogràfiques que l'obra presenta ací i allà amb riquesa de detalls. ■

- Vicent Salvador, Universitat Jaume I, Departament de Filologia i Cultures Europees, Filologia Catalana, Avinguda de Vicent Sos Baynat s/n, E-12071 Castelló de la Plana, <vicent.salvador@fil.uji.es>.